

Teadus- ja arendustegevuse korralduse seaduse muutmise ettevalmistamise teaduseetika töörühma koosolek

KOKKUVÕTE

Aeg: 11.11.2020 kell 13-16.10

Koht: veebis

Osalejad: Agnes Aljas, Aime Keis, Aive Pevkur, Aliis Liin, Arvi Tavast, Gret-Kristel Mällo, Henri Schasmin, Ivi Lillepuu, Kadri Kabel, Kadri Mäger, Katri Ling, Katrin Tiidenberg, Kristi Rüütel, Liina Vaher, Margit Sutrop, Mariann Saaliste, Marju Raju, Raivo Uibo, Siret Rutiku, Taive Särg, Tanel Kerikmäe, Tiina Laidvee, Tiina Silem, Tiina Titma, Tuuli Levandi, Ülle Ernits, Kairi Värvi (töörühma juht).

DOKUMENDID

TAKS_teaduseetika_Lisamaterjal_Teadus
11.11.2020.pdf eetika_uuringu_lõpp

Ülesanne.docx

SISSEJUHATUS

Töörühma juht, Kairi Värvi, tegi sissejuhatava ettekande (TAKS_teaduseetika_11.11.2020.pdf). Anti ülevaade seaduse muutmise eesmärgist ja ajakavast ning töörühmade tööst. Seejärel tutvustati laekunud ettepanekuid ning arutelu lähtekohti. Täiendavalt selgitati kahte lähtekohta: 1) teaduseetika süsteemi kujundamisel tuleb arvestada olemasolevate kompetentsidega (sh eetikakomiteedega) ning uus süsteem peaks tagama ka nende töö jätkumise; 2) teaduseetika süsteemi kujundamisel on oluline tagada, et kogu vastutus ei lasuks ühel osapoolel (näiteks riigil või teadustöötajal), vaid oleks jagatud kõigi süsteemi osaliste vahel. Töörühmas nõustuti, et vastutus peab olema jaotatud ning toodi välja, et riigilt oodatakse eelkõige süsteemi loomist, mitte vastutamist kogu teaduseetika valdkonna eest.

Töörühma seisukoht: eemalda lähtekohana punkt, mis kohaselt TAKS-i muutmise käigus ei käsitleta isikuandmete kaitse (IKS) seaduses ning riigihangete seaduses sätestatud. Leiti, et IKS mõjutab oluliselt teadus- ja poliitikauuringute tegemist ning eetikalubade taotlemist, seega on oluline ka käesoleva töörühma raames kaardistada võimalikud probleemkohad. Kuid tuvastatud probleeme lahendatakse väljaspool TAKS-i muutmise protsessi.

TEADUSEETIKA VALDKONNA SÄTESTAMINE SEADUSES

Esimese aruteluteemana käsitleti, kuidas on vajalik teaduseetika valdkond üldse seaduse tasemel reguleerida. Arutati, et seaduses sätestatu võiks jääda pigem üldisele tasemele ning sätestada võiks seda osa, mis piirab õigusi või paneb vastutuse. Nõustuti, et teaduseetika valdkonda võib detailsemalt sätestada alamates õigusaktides, mis tagaksid paindlikkuse ning võimaluse vastavalt vajadusele ka

sätestatut kergemini muuta. Töörühmast tuli ka ettepanek, et seaduses tuleks sätestada eri institutsioonide rollid.

Töörühma seisukoht: teaduseetika valdkond sätestada TAKS-is üldisemal tasemel. TAKS-is käsitletakse teaduseetika valdkonda laiemalt, mis hõlmab nii teadlase kutse-eetikat kui uuringueetikat.

VASTUTUSED JA ROLLID

Arutati, kuidas peaks olema jaotunud erinevate tasandite (individuaalne, institutsionaalne, regionaalne, riiklik) rollid ja vastutused eetilise teadustöö tagamisel. Kairi Värvi tegi töörühma liikmetele edastatud ülesande (ülesanne.docx) vastustest ülevaate. Leiti, et ülesandest ei olnud võimalik üheselt aru saada. Nõustuti, et süsteemi tuleks vaadata laiemalt ning tehti ettepanek, et süsteemis peab olema kajastatud ka rahastaja tasand, mis ülesandes puudus.

1) Individuaalne tasand (teadustöötaja). Toodi välja, et teadustöötaja (mõiste hõlmab kõiki TA-ga tegelevaid isikuid) vastutab oma teadustöö eest ning oma alluvate ja juhendatavate eest teaduseetika normide järgimises. Teadustöötaja on võimeline hindama teadustöö eetilisi aspekte ning on teadlik, millised uuringud vajavad välist eetilist hindamist.

Töörühma seisukoht: individuaalset vastutust ei sätestata TAKS-i tasemel.

2) Institutsionaalne tasand (teadus- ja arendusasutus). Asutus omas rolli kõigis nimetatud tegevustes (TAKS_teaduseetika_11.11.2020.pdf, lk 11). Kuid juhiti tähelepanu, et kohustuste puhul tuleb eristada vastutused, õigused ja tegevused. Arutati, et suurtel ja väikestel asutustel ei ole võrdseid võimalusi ja võimekusi kohustusi täita ning seda tuleb arvestada ka vastutuste seadmisel. Toodi välja, et juhul kui asutusele pannakse kohustus, siis tuleb tagada asutuses ka võimekus kohustust täita. Leiti, et koostöö on oluline, näiteks võiksid suured ülikoolid võtta väiksemaid asutusi partneriteks. Tehti ettepanek, et isegi kui kõiki tegevusi TAKS-is ei sätestata, tuleks töörühma töö tulemusena koostada ka tegevuskava, kuidas teaduseetika küsimusi korraldada, rakendada ja rahastada.

Töörühma ettepanek: Järgmiseks koosolekuks analüüsida, millised loetletud tegevustest on kohustused, millised on õigused ja millised tegevused.

3) Regionaalsete eetikakomiteede tasand. Toodi välja, et regionaalsed eetikakomiteed on vajalikud, kuna võimaldavad sõltumatut hindamist ning nendes on tagatud vastav pädevus. Arutati, kas regionaalsed eetikakomiteed tuleks ümber korraldada valdkonnapõhiseks.

Töörühma seisukoht: inimuuringute eetikakomiteesid ei tuleks täiendavalt valdkondade järgi ümber korraldada, kuna erinevatel valdkondadel on kattuvusi ning üha rohkem menetletakse ka interdistsiplinaarseid uuringuid, mis sellisel juhul võiksid vajada mitme erineva komitee kooskõlastust.

Eetikakomiteedel nähti rolli uurimistööde eetilises hindamises ning lubadega (kooskõlastustega) seotud nõustamisel. Nõustuti, et eetikakomiteed ei peaks võtma vastutust järelevalve või apellatsioonide menetlemise eest, kuna need tegevused väljuvad eetikakomiteede pädevuse piiridest. Toodi välja, et uuringute eetilise hindamise jaoks võiks olla mitmetasandiline süsteem, kus osasid uuringuid (näiteks tudengite lõputöid) hinnatakse asutuse enda eetikakomitee poolt. Selline lähenemine vähendaks regionaalsete eetikakomiteede töökoormust.

Arutati, kas eetikakomiteed vajavad ühtset sekretariaati. Toodi välja poolt ja vastuargumente. Tõstatati probleem, et tsentraliseerimine toob juurde bürokraatiat ning vähendab paindlikkust. Samas

arvati, et keskne koordineerimine võimaldab paremini jagada töömahtu, ühtlustada töökordasid ning paremini koolitada liikmeid.

Arutati, kuidas tagada eetikakomiteede jätkusuutlik rahastamismudel. Juhiti tähelepanu, et hetkel puudub eetikakomiteedel püsiv rahastus ja seega ka kindlustunne toimimise osas. Esitati kaks lahendusalternatiivi:

1) Iga taotluse hindamine eetikakomitees on tasuline, sh on uurimistööde eetilise hindamise tasu sisse arvestatud uurimistoetuste eelarvesse. Selline mudel on toimiv Horisont2020 projektide puhul. Töörühma poolt toodi välja, et tasu võtmine hindamise eest võib põhjustada omakorda eetilist konflikti ning samuti ei ole siiski võimalik kõikide projektide puhul tasu nõuda (näiteks tudengite lõputöödel puudub rahastus).

2) TA asutused tasuvad eetikakomiteedele teenuse osutamise eest tasu, mis arvestatakse vastavalt esitatud taotluste arvule.

TEADUSEETIKA TERVIKSÜSTEEMI RAHASTAMISMUDEL

Töörühmas toodi välja, et ei ole mõistlik luua eraldi rahastamisskeemi eetikakomiteedele vaid tuleks luua rahastamismudel teaduseetika terviksüsteemile. Selgitati, et vahendeid vajavad ka teised tegevused, sh koolitamine, nõustamine, väärkäitumisjuhtumite menetlemine ja ennetustegevused. Juhiti tähelepanu, et baasfinantseerimise vahenditest ei ole kõik TA asutused ise võimelised teaduseetika süsteemi välja arendama, kuna baasfinantseerimise mahud on asutustes väga erinevad.

Võttes arvesse baasfinantseerimise vahendeid, tehti kaks ettepanekut rahastamismudeli loomiseks.

1) Riik eraldab baasfinantseerimise vahenditest enne asutustele määramist osa teaduseetika valdkonna rahastamiseks.

2) Asutused suunavad osa (vastavalt asutuse suurusele ning baasfinantseerimise mahule) oma baasfinantseerimisest teaduseetika arendamise ühisfondi.